

УДК 378.091.12.011.3-051:1(092)

© **Наталія Мозгова**, 2019

Професор, доктор філософських наук,
заслужений працівник освіти України,
завідувач Кафедри філософії
Національного педагогічного університету
імені Михайла Драгоманова.
mozgova@gmail.com (Київ, Україна)

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЛЕОНІДА СМОРЖА ЯК СТИЛЬ ЖИТТЯ Й ФІЛОСОФУВАННЯ

Розглянуто багатогранність творчої особистості вченого й педагога Леоніда Сморжа (1927–2009), який упродовж 34 років працював на Кафедрі філософії Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова (до 1990 – Київський державний педагогічний інститут імені Олексія Горького). Його науковий і педагогічний авторитет базувався на засадах таких складових професійної етики, як науковий і педагогічний професіоналізм

[Одержано 14 вересня 2017]

Ключові слова: українська керамологія, філософія, стиль життя, академічна доброчесність, людяність, професіоналізм, Леонід Сморж

Ніні постало важливе завдання: зберегти найкращу пам'ять про людину, яка так багато зробила для нашої рідної України, утримати й примножити все найкраще, що залишив нам Леонід Опанасович Сморж – це його професіоналізм найвищого ґатунку як науковця й освітянина, як мистця й краєзнавця, як художника й керамолога, як мандрівника й спортсмена. Його цікавість до життя, прагнення віднаходити нове й величне в, здавалося б, найбільш буденних, тривіальних речах, що вміщуються в єдиному слові: людяність.

На мою думку, найбільшим талантом Леоніда Сморжа було його вміння зберегти щирість і безпосередність у сприйнятті навколишнього світу, у спілкуванні з людьми. Успішний учений і педагог, тонкий лірик і романтик, вишуканий мистець і глибокий краєзнавець. У сучасному світі зберегти гармонію цих дорогоцінних людських якостей мало кому вдається. Він відчував красу цього світу, умів до цієї краси залучити інших, передати її всіма кольорами веселки. Його талант людини увиразнювався дотепним гумором, легкою іронією, а іноді й досить жорстким сарказмом, а також позитивним настроєм у будь-якій складній життєвій ситуації.

Багатогранність творчої особистості Леоніда Сморжа дозволяє вести мову про нього з різних поглядів – філософського, культурологічного, естетичного, мистецтвознавчого, поетичного, художнього, краєзнавчого, керамологічного, мандрівного, колекціонерського й т. д. Коло інтересів Леоніда Сморжа було безмежним і захоплювало всіх, хто перебував у його оточенні. Він багато подорожував і мав друзів не лише в Україні, а й за її межами. Про це свідчать і статті про Леоніда Сморжа в російських енциклопедичних словниках. Зокрема, у виданні

«Философы России XIX–XX столетий. Биографии, идеи, труды», опублікованому Петром Алексеевим 1999 року в Москві, зазначено, що Леонід Сморж, *«уникаючи односторонності «онтологізму», «гносеологізму» і «соціологізму» в естетиці і теорії мистецтва, а також відмовляючись від поширеного тлумачення поняття «відображення» та абсолютизації так званого «діяльнісного підходу», розглядав мистецтво в багатомірному соціокультурному просторі, описуваному співвідношенням категорій «відображення – потреба – діяльність – суспільна необхідність – функції»*. Цей методологічний прийом дозволив Леоніду Сморжу нестандартно дослідити низку основоположних для розуміння мистецтва проблем, а термін *«психологічний захист»* як одна із функцій мистецтва саме він уперше ввів у науковий обіг [1, с. 739].

Особисто для мене є завжди важливим виявлення взаємозв'язків між еством людини і змістом її улюбленої справи. Цілком закономірним є й те, що непересічна людина у своїй улюбленій діяльності притягує до себе відповідних їй людей, обставини, події. Леонід Сморж був людиною чуйною, душевно щирою, романтичною, академічно добродесною, людиною, якій абсолютно не був притаманний формалізм, авторитаризм та зневага до людей. І друзі поважали професора, насамперед, за його доброту, людяність, готовність завжди прийти на допомогу в тяжку хвилину.

Усі життєві цінності Леоніда Сморжа беруть свій початок від його матері – Анастасії Василівни Марченко, жінки, яку професор глибоко любив, поважав і шанував. Я пам'ятаю, як він нам, аспірантам і молодим викладачам Кафедри філософії тоді ще Київського державного педагогічного інституту імені Олексія Горького, інколи розповідав щось цікаве й незвичне зі свого життя. Зокрема, яких жахів і мук довелося пережити його матері, щоб зберегти життя своїм дітям у роки голодомору. Як вона, маленька жінка, шість кілометрів несла за плечима газову плиту до хати, щоб було на чому приготувати хоча б що-небудь дітям.

Ім'я Леоніда Сморжа як вченого й педагога органічно пов'язане з глибоким академічним знанням і високою особистою та професійною морально-етичною культурою. Його науковий і педагогічний авторитет базувався на засадах таких вагомих складових професійної етики, як високий науковий і педагогічний професіоналізм, доброзичливість, віртуозне володіння значним інструментарієм етичного виховання й уміння створювати відповідну атмосферу в роботі зі студентами й колегами, одночасно неухильної вимогливості в питаннях етики й академічної порядності.

Головна проблема, розробкою якої займався Леонід Сморж упродовж свого життя і якій присвятив обидві свої дисертації, – це проблема ролі мистецтва в процесі гуманізації й гармонізації особистості, у формуванні засобами мистецтва її системи цінностей, а також в її душевному й духовному оздоровленні та одужанні. Більш того, професор висловив думку щодо мистецтва не лише як засобу творчої активізації особистості, а, насамперед, як засобу задоволення потреби будь-якої людини бути щасливою. В одній зі своїх семи монографій, яка має назву *«Орфей в епоху звездолетов»*, професор зазначив: *«Досі лишається таємницею природа і сутність, суспільне призначення й завдання мистецтва, причини,*

які збуджують людину з насолодою займатися художньою діяльністю, механізм і результати впливу художніх творів на індивіда. Незнання цих речей робить вельми приблизним як розуміння сутності художньої творчості, так і загалом керівництво художньою культурою, тоді як практика вдосконалення сучасного суспільства вимагає переконливих та аргументованих рекомендацій» [2, с. 4-5].

У часи панування комуністичної ідеології й формування «нової» людини, згідно з «кодексом будівника комунізму», було досить нелегко розробляти ті проблеми, які аж ніяк не вписувалися в «координатну систему» марксизму-ленінізму. Ось як про це писав сам автор: «Середньостатистична людина» охоче працює за покликанням, весело відпочиває, за заслугами її нагороджують, вона матеріально забезпечена, ідейно підкована й морально витримана. Але в реальному житті всі ми знаємо, що пересічна радянська людина нерідко ще багата й важко працює і нерідко не за своєю волею, а під тиском обставин, що її заробітної платні ледь вистачає на необхідне, а її побут не влаштований належно, що вона не має можливості весело й змістовно проводити своє дозвілля, і над нею ще тяжіє сила-силенна проблем та неприємностей, і сама вона є досить недосконалою й далеко небездоганною» [2, с. 6-7]. Отже, Леонід Смерж у часи панування ідеології марксизму-ленінізму намагався звертатися й звертався до таких «старомодних» і «застарілих» загальнолюдських цінностей, як гуманність, співчуття, милосердя, доброта, чесність, гідність, благородство, тобто до всієї системи цінностей, з якої зростає душевність і духовність будь-якої людини в будь-які часи й епохи.

У всіх своїх працях Леонід Смерж завжди був послідовним прибічником біполярного погляду на будь-яку людину, тим більше на творчу особистість. Особливо яскравим підтвердженням останніх слів може слугувати одна з останніх його праць, присвячена життю й творчості видатної творчої особистості й майстрині від Бога – Олександри Селюченко (1921–1987). З яким душевним теплом, з якими глибинно-змістовними, сакральнo-філософськими роздумами прописане багатостраждальне життя цієї жінки – Гончарівни. Я пам'ятаю, як Леонід Смерж бідкався, що за життя Олександри Селюченко недостатньо їй приділяв уваги, не завжди виходило своєчасно допомогти цій самотній жінці. І це дуже гнітило й засмучувало його. Хоча б книгою про нелегку долю й творчість Гончарівни він намагався спокутувати, як він вважав, свою провину перед нею. «Талант, визнання та слава, творчі злети – самотність, зневіра, розчарування... Це дві протилежні грані видатної гончарівни Олександри Селюченко. За ними стоїть життя Людини, приречене горіти в полум'ї творчого задуму, мистецького польоту. Та будні з їхніми клопатами та жалями, холод оточення не дають розправити крила» [5, с. 282]. На мою думку, праця Леоніда Смержа, присвячена тяжкій долі Олександри Селюченко, стала найвищим злетом його філософської довершеності, адже саме в цій праці читач серцем завжди буде відчувати абсолютну добродішність самого Автора перед собою й людьми.

1. Алексеев П. В. Сморж Леонид Афанасьевич / П. В. Алексеев // *Философы России XIX–XX столетий. Биографии, идеи, труды.* – М. : Академический Проект, 1999. – С. 739-740.
2. Сморж Л. А. Орфей в эпоху звездолетов: (Искусство в духовной жизни современного человека) / Л. А. Сморж. – К. : Политиздат Украины, 1989. – 116 с.
3. Сморж Л. О. *Естетика : навчальний посібник* / Л. О. Сморж. – К. : Кондор, 2005. – 334 с.
4. Сморж Л. О. *Світ десяти муз* / Л. О. Сморж. – К. : Мистецтво, 1973. – 215 с.
5. Сморж Леонід. Олександра Селюченко як творча особистість і художник / Леонід Сморж // *Українське гончарство : національний науковий щорічник. За роки 1996–1999.* – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – Кн. 4. – С. 282-301.

© Natalia Mozgova (Kyiv, Ukraine), 2019

THE LEONID SMORZH'S ACADEMIC VIRTUE AS A LIFESTYLE AND PHILOSOPHIZING

The versatility of the creative personality of the scientist and teacher Leonid Smorz (1927–2009), who worked for 34 years at the Department of Philosophy of the Mykhailo Drahomanov National Pedagogical University (until 1990 – Aleksey Gorkiy State Pedagogical Institute), is considered. His scientific and pedagogical authority was based on the principles of professional ethics, such as the scientific and pedagogical professionalism

[Received September 14, 2017]

Key words: *Ukrainian ceramology, philosophy, lifestyle, academic virtue, humanity, professionalism, Leonid Smorg*